

**КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА
ГРІНЧЕНКА**

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Кафедра дошкільної освіти

**ВИХОВАННЯ ІНІЦІАТИВНОСТІ ДІТЕЙ 5-ГО РОКУ ЖИТТЯ
ЗАСОБОМ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВОЇ ГРИ**

МАГІСТЕРСЬКИЙ КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ ПРОЄКТ

Спеціальність «Дошкільна освіта»

Василенко Анастасія Сергіївна

ДОм-1-24-1.4з

Науковий керівник:

Шинкар Тетяна Юріївна

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри
дошкільної освіти

Допущено до захисту
Протокол № 18 від 17.11.2025р.

Завідувач кафедри

Половіна Олена Анатоліївна

КИЇВ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
I. ІНФОРМАЦІЙНИЙ БЛОК. Теоретичні засади виховання ініціативності дітей 5-го року життя засобом сюжетно-рольової гри...	6
II. МЕТОДИЧНИЙ БЛОК. Діагностика рівня виховання ініціативності дітей 5-го року життя.....	14
III. ТЕХНОЛОГІЧНИЙ БЛОК. Методичне забезпечення виховання ініціативності дітей 5-го року життя засобом сюжетно-рольової гри...	23
IV. КОНТРОЛЬНО-ОЦІННИЙ БЛОК. Перевірка ефективності методичного забезпечення для виховання ініціативності дітей 5-го року життя засобом сюжетно-рольової гри.....	27
ВИСНОВКИ.....	32
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	34

ВСТУП

Сучасні суспільні зміни та оновлення освітньої системи сприяють перегляду підходів до дошкільної освіти відповідно до чинних державних стандартів, зокрема Державного стандарту дошкільної освіти (2021) та інших нормативно-правових актів України. Серед ключових компетентностей, які необхідно формувати в дітей ще на етапі дошкільного віку, особливе місце займає ініціативність. Вона є важливою рисою особистості, яка сприяє активній взаємодії з суспільством, прийняттю рішень та ефективному пристосуванню до змін.

В умовах сучасного освітнього простору розвитку ініціативності у дітей 5-го року життя стає одним із пріоритетних завдань дошкільної педагогіки. Відповідно до державних стандартів дошкільної освіти, цей віковий період є надзвичайно сприятливим для закладення основних особистісних якостей, зокрема активності, самостійності та креативності. Саме тому пошук ефективних методів виховання ініціативності у дітей 5-го року життя є актуальною науково-практичною проблемою. Одним із найбільш природних і дієвих засобів розвитку цієї якості є сюжетно-рольова гра, яка є провідною діяльністю дітей 5-го року життя. Саме в ігровій діяльності діти отримують можливість проявляти самостійність, приймати рішення, взаємодіяти з однолітками та моделювати різні соціальні ролі. Наукові дослідження свідчать, що гра не лише сприяє всебічному розвитку дитини, а й допомагає формувати ключові компетенції, необхідні для успішного життя в майбутньому.

Серед дослідників особливостей виховання особистості в період дошкільного віку можна зазначити В. Кузьменко, О.Кононко, С. Кулачківська, С. Ладивір та ін. На думку сучасних науковців в галузі дошкільної педагогіки виховання базових якостей особистості необхідно починати з дошкільного віку (О. Кошелівська, К. Крутій, Г. Беленька, Н. Гавриш, Т. Поніманська, А. Сіренко та ін).

Попри те, що проблема розвитку ініціативності в дошкільному віці широко досліджується, питання її формування засобами сюжетно-рольової гри потребує подальшого вивчення. У наукових джерелах спостерігається різноманітність підходів до визначення поняття «ініціативність», що ускладнює розробку ефективних методичних інструментів для її виховання. Таким чином, існує потреба у більш детальному теоретичному обґрунтуванні та практичному забезпеченні розвитку ініціативності дітей старшого дошкільного віку через ігрову діяльність.

Отже, дослідження питання виховання ініціативності у дітей п'ятого року життя за допомогою сюжетно-рольової гри є актуальним і має важливе значення як для дошкільної педагогіки, так і для практики роботи вихователів.

Об'єкт дослідження: виховання ініціативності дітей п'ятого року життя.

Предмет дослідження: сюжетно-рольова гра як засіб виховання ініціативності дітей п'ятого року життя.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та апробувати методичне забезпечення (посібник або сайт) для виховання ініціативності дітей п'ятого року життя засобами сюжетно-рольової гри.

Завдання:

1. Здійснити аналіз наукових досліджень з проблеми виховання ініціативності дітей п'ятого року життя засобами сюжетно-рольової гри.
2. Продіагностувати рівень виховання ініціативності дітей п'ятого року життя.
3. Апробувати методичне забезпечення для виховання ініціативності дітей п'ятого року життя засобами сюжетно-рольової гри.

Методи дослідження: *теоретичні:* аналіз, синтез, узагальнення основних положень психолого-педагогічної, науково-методичної літератури щодо особливостей виховання ініціативності дітей 5-го року життя засобом сюжетно-рольової гри; систематизація отриманої інформації щодо виховання

ініціативності дітей 5-го року життя засобом сюжетно-рольової гри; *емпіричні*: спостереження, бесіда з дітьми, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи), якісний та кількісний аналіз отриманих результатів.

Практичне значення магістерського проєкту полягає у розробленні посібника «Виховання ініціативності дітей 5-го року життя засобом сюжетно-рольової гри». Посібник включає: алгоритми підготовки вихователя до супроводу сюжетно-рольової гри, алгоритми ігрових вправ для стимулювання самостійності та творчості, ситуаційні завдання для формування ініціативних рішень, рекомендації для вихователів і батьків. Матеріали посібника призначені для використання педагогами закладів дошкільної освіти та батьками дітей 5-го року життя з метою стимулювання самостійності, творчості та ініціативності в ігровій діяльності.

База дослідження: ЗДО 577 міста Києва.

Термін реалізації: травень – вересень 2025 року.

Структура дослідження: магістерський проєкт складається з вступу, інформаційного, дидактично-методичного, технологічного та контрольної-оціночного блоків, висновків, списку використаних джерел, додатків та методичного посібника «Виховання ініціативності дітей 5-го року життя засобом сюжетно-рольової гри».

ІНФОРМАЦІЙНИЙ БЛОК

Теоретичні засади виховання ініціативності дітей 5-го року життя засобом сюжетно-рольової гри

Вивчення проблеми виховання ініціативності дітей п'ятого року життя засобами сюжетно-рольової гри передбачає визначення ключових понять дослідження. До таких понять належать: ініціативність, розвиток дітей п'ятого року життя та сюжетно-рольова гра.

У тлумачному словнику української мови, «ініціативність» розглядається, як здатність людини проявляти самостійність у прийнятті рішень, виявляти активність у діяльності, пропонувати нові ідеї та втілювати їх у життя[17].

У педагогічному словнику термін «ініціативність» визначається як інтегральна якість особистості, що виявляється у самостійному знаходженні шляхів вирішення завдань, прагненні до творчої діяльності, відповідальності за свої рішення та вчинки[12, с.45].

Відповідно до Державного стандарту дошкільної освіти (2021), ініціативність розглядається як одна з базових якостей особистості, що формується у дошкільному віці. Вона включає активність, самостійність у прийнятті рішень, творчість та здатність діяти без сторонніх вказівок[2].

У Методичних рекомендаціях до Державного стандарту дошкільної освіти зазначено, що виховання ініціативності у дошкільників здійснюється через активне залучення дітей до різних видів діяльності, що сприяють самостійному прийняттю рішень, розвивають їхню креативність та відповідальність. Наголошено на рольових іграх, дослідницькій діяльності та спільних проектах, які стимулюють дітей до прояву ініціативи[5].

В освітній програмі «Дитина» (2021) ініціативність визначається як показник особистісного зростання дошкільника. Вона виявляється у самостійному прийнятті рішень, здатності брати на себе відповідальність у

грі та інших видах діяльності, прагненні до пізнання нового. Рекомендується підтримувати ініціативність через заохочення допитливості, створення умов для творчої активності та розвиток уміння співпрацювати з однолітками [6].

Дослідниця Г. Беленька визначає ініціативність як здатність і готовність дитини до активної діяльності та самостійного прийняття рішень. Вона підкреслює, що розвиток цієї якості необхідно стимулювати насамперед у ключовій для дошкільного віку діяльності – у грі, а також в освітньому процесі, який ґрунтується на використанні ігрових методик. Ініціативність є якістю особистості, що формується залежно від рівня свободи, яку вона має, а також від сприйняття соціальних вимог. Ця форма активної позиції розвивається в процесі взаємодії людини із суспільством та відображається в її реальному життєвому досвіді [3].

За А. Богуш, ініціативність є показником рівня розвитку творчого інтелекту дитини та психологічною характеристикою її особистості. Ця риса проявляється у різних видах діяльності, зокрема в ігровій, художньо-мовленнєвій та продуктивній. У межах нашого дослідження ініціативність дітей 5-го року життя розглядається як складова творчості, що знаходить своє відображення у впровадженні нових ідей у діяльність та у креативному підході до організації різних процесів[4].

Дослідниця Т. Поніманська розглядала питання виховання ініціативності у дітей дошкільного віку крізь призму моральних норм і цінностей. Вона підкреслювала важливість розвитку справжньої моральності, коли дитина свідомо дотримується правил поведінки, керуючись власними прагненнями та ініціативою. Моральні принципи особистості проявляються у її вчинках та виборі життєвих орієнтирів, які базуються на ціннісних переконаннях та внутрішніх мотивах. Ініціативність, як одна з базових характеристик особистості, тісно пов'язана із самостійністю та творчою активністю. Її розвиток забезпечується через ефективну організацію педагогічного процесу, де важливу роль відіграє взаємодія між вихователями та дітьми[15].

К. Крутій зазначає, що ініціативність у дошкільників проявляється через активну пізнавальну діяльність, експериментування, комунікативну взаємодію з дорослими та однолітками. Вона підкреслює, що сюжетно-рольові ігри відіграють ключову роль у розвитку цієї якості, оскільки в них діти беруть на себе певні ролі, приймають рішення та моделюють соціальні ситуації[7].

Дослідниця А. Туклер визначає ініціативність як важливу психологічну характеристику особистості, яка сприяє самоствердженню дитини, розкриттю її внутрішніх можливостей та активному включенню в суспільне життя. Ініціативність відіграє ключову роль у розвитку самостійності, творчого мислення та здатності приймати рішення, що є надзвичайно важливими навичками для гармонійного розвитку особистості[1].

Ряд науковців (С. Кулачківської, В. Кузьменко, С. Ладивір, Т. Поніманської та Т. Піроженко) зазначають, що розвиток ініціативності розпочинається ще на ранніх етапах дитинства. Проте, цілеспрямований розвиток цієї якості в умовах активної взаємодії з навколишнім середовищем є найбільш ефективним у старшому дошкільному віці, коли провідною діяльністю виступає сюжетно-рольова гра. Розкриття внутрішніх можливостей дитини у цей період можливе виключно через залучення до ігрової діяльності, що передбачає активну участь у сюжетно-рольових іграх

На основі аналізу джерел, нормативних документів можна визначити ініціативність як інтегровану особистісну якість дитини 5-го року життя, що проявляється у самостійному прийнятті рішень, активному дослідженні навколишнього світу, здатності пропонувати нові ідеї та відповідальності за свої дії. Вона формується через різні види діяльності, в тому числі, сюжетно-рольову гру, що стимулює дітей до творчості, самостійності та соціальної взаємодії.

П'ятий рік життя є особливо сприятливим для становлення індивідуальних здібностей і навичок, а також для розвитку ключових особистісних характеристик: самостійності, вольових рис, ініціативності,

творчого потенціалу та навичок соціальної взаємодії. У віці 5 років діти починають краще розуміти соціальні норми і взаємодії, що дозволяє їм брати участь у складніших формах сюжетно-рольової гри. Вони можуть створювати та розігравати сцени, які передбачають реалістичні ситуації, такі як «сім'я», «лікарня», «магазин», а також вигадані світи, наприклад, «пожежники» або «космонавти».

У Тлумачному словнику української мови зазначено, що сюжетно-рольова гра – це вид гри, в якій діти виконують ролі, спираючись на певний сюжет. Вона є відтворенням різних соціальних ситуацій, в яких діти приймають на себе ролі дорослих чи персонажів, а сама діяльність орієнтована на розігрування певних ситуацій та взаємодії в межах цього сюжету [17].

У Педагогічному словнику написано, що сюжетно-рольова гра є видом діяльності, яка сприяє розвитку їхньої уяви, соціальних і комунікативних навичок. Вона дозволяє дітям «переосмислювати» навколишній світ через рольову імітацію, обираючи для себе різні ролі в процесі гри. Така діяльність формує вміння спілкуватися, організовувати взаємодію та проявляти ініціативу [12].

У Методичних рекомендаціях до Державного стандарту дошкільної освіти зазначено, що сюжетно-рольова гра є інструментом у вихованні та розвитку дітей, оскільки дає можливість створювати умови для розвитку ініціативності, самостійності, творчості і критичного мислення. У процесі цієї гри діти не лише взаємодіють між собою, а й активно впливають на хід гри, редагуючи сюжет і розподіляючи ролі [5].

В Освітній програмі для дітей від двох до семи років «Дитина» наголошується, що сюжетно-рольова гра – це засіб для розвитку соціальних і когнітивних умінь дитини. Вона допомагає дітям зрозуміти соціальні ролі, відтворює реальні життєві ситуації через гру. Сюжетно-рольова гра – це вид діяльності, в якому діти, виконують певні ролі в межах визначеного сюжету, навчаються взаємодіяти з іншими, проявляти творчість і ініціативність. Вона

є важливою для розвитку як соціальних, так і психологічних якостей дітей, включаючи їхні комунікативні навички та здатність до самовираження[6].

У період старшого дошкільного віку дитина набуває здатності контролювати власні бажання, прагнення та зусилля (А. Богуш, Т. Котик, І. Луценко). На практиці це відображається у поступовому засвоєнні норм спілкування, про що наголошується в дослідженнях А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Котик, Н. Луцан та І. Луценко. Повноцінний розвиток сюжетно-рольових ігор створює сприятливі умови для особистісно орієнтованого виховання ключових якостей характеру дитини, зокрема ініціативності.

Актуальність розвитку ігрової діяльності у дошкільників підкреслюється у працях Т. Піроженко. Вона зазначає, що скорочення часу, відведеного на гру у повсякденному житті дітей старшого дошкільного віку, безпосередньо пов'язане зі зменшенням уваги дорослих до виховного потенціалу сюжетно-рольових ігор. Науковиця вказує, що це негативно впливає на становлення психічних процесів і особистісних новоутворень дитини. Через обмеженість комунікативного досвіду у грі з ровесниками знижується рівень творчого мислення, що ускладнює процес опанування соціальних норм і моделей взаємодії. Головна особливість сюжетно-рольових ігор полягає у їхній спонтанності та колективному характері. Дорослі лише опосередковано спрямовують розвиток ігрової активності, допомагають збагачувати досвід дітей через комунікацію з ровесниками. Самі ж учасники гри обирають її зміст, визначають сюжет, розподіляють ролі й встановлюють правила. За таких умов діти отримують можливість проявляти ініціативу, вільно діяти, а також додавати до гри індивідуальні риси й елементи новизни. [14].

Дослідниця Г. Беленька підкреслює переваги ігрової діяльності, серед яких – невимушеність, добровільне дотримання правил, отримання позитивних емоцій від колективної діяльності та можливість самостійно вибирати партнерів для гри. Ці характеристики ігрової діяльності дозволяють дітям проявляти ініціативу та діяти відповідно до власних бажань [3].

Н. Кудикіна відносить сюжетно-рольові ігри до творчих видів ігор з прихованими правилами. Вона наголошує на необхідності створення педагогічних умов для розвитку таких ігор, зокрема створення емоційно сприятливої атмосфери, розширення знань і досвіду, а також організацію відповідного предметно-ігрового середовища [8].

У посібнику автори Т. Піроженко, С. Ладивір, І. Біла, К. Карасьова, І. Карабаєва, зазначено, що сюжетно-рольова гра дітей 5-го року життя є важливим видом діяльності, який сприяє розвитку творчих здібностей, ініціативності, комунікативних навичок та соціальної адаптації. У цьому віці діти активно включаються в гру, де вони виконують різні ролі, що допомагає їм краще зрозуміти соціальні взаємодії та правила поведінки в суспільстві. Сюжетно-рольова гра дає можливість дитині проявити ініціативність, самостійно організовувати гру, формувати власні ідеї та дії в рамках вигаданого сюжету, що є основою розвитку творчого потенціалу на цьому етапі життєвого розвитку.

Дослідниця І. Рогальська пише, що сюжетно-рольова гра є важливою формою діяльності, яка сприяє розвитку соціальних навичок, емоційної виразності, а також сприяє розвитку ініціативності у дітей. Цей вид гри дає можливість дітям 5-го року життя не тільки відтворювати реальні ситуації, але й створювати власні уявлення про навколишній світ, що важливо для розвитку їх творчих здібностей. У процесі сюжетно-рольових ігор діти набувають навичок взаємодії з іншими, формують уявлення про роль у суспільстві, розвивають здатність до самостійних рішень та дій у контексті колективної діяльності[16].

Вчена І. Кондратець зазначає, що сюжетно-рольова гра дітей 5-го року життя є важливим елементом у їхньому розвитку. Вона виступає як засіб не лише для розвитку фантазії та творчості, а й для розвитку основних соціальних навичок, таких як співпраця, комунікація та ініціативність. У процесі такої гри діти навчаються діяти в різних ролях, відтворювати соціальні ситуації, проявляти ініціативу, приймати рішення та взаємодіяти з

іншими учасниками гри. Така діяльність сприяє розвитку емоційної та когнітивної сфери дитини, а також розвитку її самостійності та впевненості в своїх силах[6].

У процесі теоретичного аналізу наукових досліджень було визначено, що сюжетно-рольові ігри є ефективним засобом розвитку ініціативності у дітей старшого дошкільного віку. Така діяльність створює природні умови для невимушеного формування особистісних якостей дитини. Отже, на основі аналізу літератури було сформульовано визначення базових понять дослідження, які подано у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Базові поняття дослідження

Ініціативність	здатність дитини проявляти самостійність у прийнятті рішень, виявляти активність у діяльності, пропонувати нові ідеї та втілювати їх у життя.
Особливості розвитку дітей 5-го року життя	діти, цього віку знаходяться на етапі активного розвитку уяви, соціальних і комунікативних навичок та починають більш усвідомлено взаємодіяти з оточенням, розвивають здатність до символічного мислення, що дозволяє їм брати участь у складніших формах гри.
Сюжетно-рольова гра	вид гри, у якій діти відтворюють реальні або уявні ситуації, приймають на себе різні ролі, що дозволяє їм засвоювати соціальні ролі, взаємодіяти з однолітками та дорослими, проявляти творчість, ініціативність і співпрацю в умовах вигаданих сюжетів (за Т.Піроженко та К.Карасьовою).

II.МЕТОДИЧНИЙ БЛОК

Діагностика рівня виховання ініціативності дітей 5-го року життя

Незважаючи на дослідженість проблеми виховання ініціативності дітей дошкільного віку в сучасній педагогічній науці, питання цілеспрямованого й системного розвитку ініціативності в практиці закладів дошкільної освіти залишається актуальним. З огляду на зазначене нами було організовано експериментальне дослідження на базі ЗДО № 577 міста Києва, у якому взяли участь 20 дітей п'ятого року життя.

Метою дослідження було з'ясування рівня виховання ініціативності дітей 5-го року життя у різних видах їхньої діяльності.

Завдання експериментального дослідження:

1. Провести діагностику рівня ініціативності дітей 5-го року життя.
2. Розробити систему завдань та вправ, спрямованих на розвиток ініціативних дій, що враховують вікові та індивідуальні особливості дітей.
3. Зібрати та проаналізувати дані щодо динаміки розвитку ініціативності дітей після реалізації розробленої системи вправ і завдань.

Нами було визначено критерії, показники та рівні ініціативності дітей 5-го року життя. Серед критеріїв виокремлюємо когнітивний, мотиваційний та практичний критерії, кожен із яких ґрунтується на певній системі показників. Когнітивний критерій характеризує рівень обізнаності дітей щодо сутності ініціативності та способів її прояву. Він охоплює знання дітьми доступних форм ініціювання діяльності, розуміння значення активної позиції у грі й повсякденній взаємодії, а також здатність пояснювати власні ідеї, наміри та дії. Мотиваційний критерій відображає внутрішні спонукання до ініціативної поведінки. Його показниками є інтерес до самостійної діяльності, прагнення пропонувати власні ідеї, готовність долучатися до нових видів активності, а також потреба у співпраці з однолітками та дорослими. Практичний критерій стосується реального прояву ініціативності в діяльності дітей. Він охоплює здатність самостійно ініціювати гру або

завдання, уміння планувати й реалізовувати власні задуми, пропонувати варіанти розв'язання проблемних ситуацій та підтримувати ініціативні дії інших дітей. Представлені критерії та показники створюють цілісну систему, що дає змогу комплексно оцінити рівень сформованості ініціативності у дітей п'ятого року життя в умовах експериментального дослідження(подаємо у Таблиці 2).

Таблиця 2

Критерії та показники виховання ініціативності дітей 5-го року життя

№	Критерії	Показники
1	Когнітивний	Знання дітьми способів прояву ініціативи; розуміння значення активної позиції у грі та діяльності; здатність пояснити власні ідеї та дії.
2	Мотиваційний	Інтерес до самостійних дій; бажання пропонувати ідеї; готовність брати участь у нових видах діяльності; прагнення співпрацювати з іншими.
3	Практичний	Здатність ініціювати гру чи завдання; уміння планувати і реалізовувати власні ідеї; пропонування рішень у проблемних ситуаціях; вміння підтримувати ініціативу інших дітей.

Відповідно до визначених критеріїв сформованості ініціативності дітей п'ятого року життя було розроблено рівневу характеристику цього особистісного утворення. З метою забезпечення об'єктивної та цілісної оцінки проявів ініціативної поведінки нами виокремлено три рівні її сформованості: *достатній, середній та низький*(таблиця 3). Кожен рівень відображає характерні особливості прояву ініціативності у когнітивній, мотиваційній і практичній сферах.

Достатній рівень вирізняється високим ступенем активності дітей у різних видах діяльності. Дошкільники вільно ініціюють спілкування та ігрові взаємодії, пропонують оригінальні ідеї, здатні організовувати діяльність однолітків та проявляють наполегливість у досягненні поставленої мети. Їхні

дії відзначаються самостійністю, креативністю та усвідомленістю, що свідчить про сформованість внутрішніх мотивів і механізмів ініціативної поведінки. Середній рівень характеризується частковою сформованістю окремих компонентів ініціативності. Діти демонструють інтерес до спільної діяльності та здатність періодично висловлювати власні ідеї, однак потребують підтримки з боку дорослого або однолітків для їх реалізації. Прояви ініціативи мають ситуативний характер, а активність переважно залежить від наявності зовнішніх стимулів і сприятливих умов. Низький рівень свідчить про недостатній розвиток ініціативності. Діти рідко проявляють самостійність у діях, переважно чекають вказівок від дорослого та уникають прийняття рішень. Вони неохоче пропонують власні ідеї, а в спільній діяльності займають пасивну позицію, що вказує на домінування зовнішньої регуляції поведінки та несформованість мотиваційної складової ініціативності.

Таблиця 3

Рівні виховання ініціативності дітей 5-го року життя

№	Рівні	Характеристика
1	Достатній	Діти проявляють високу активність у спілкуванні та грі, пропонують нові ідеї, здатні організувати однолітків, виявляють наполегливість у досягненні мети. Їхні дії самостійні, ініціативні та творчі.
2	Середній	Діти виявляють зацікавленість у спільній діяльності, іноді висловлюють власні ідеї, але потребують підтримки дорослого або ровесників. Ініціатива проявляється ситуативно.
3	Низький	Діти рідко проявляють ініціативу, переважно очікують вказівок від дорослого, не наважуються пропонувати власні ідеї. У спільній діяльності займають пасивну позицію.

Отже, на основі визначених критеріїв, показників і рівнів нами було організовано та проведено експериментальне дослідження, що дало змогу

виявити рівень виховання ініціативності дітей 5-го року життя у сучасній освітній практиці.

З метою виявлення стану сформованості ініціативності у дітей 5-го року життя було організовано низку педагогічних ігрових ситуацій. Вони були спрямовані на виявлення здатності дітей пропонувати власні ідеї, ініціювати взаємодію, планувати дії та брати участь у спільній творчій діяльності.

Дослідження передбачало:

1. Виявлення самостійних пропозицій у грі.
2. Ініціювання діалогу з ровесниками.
3. Висловлення власних ідей під час колективного обговорення.
4. Планування та реалізація власних дій.
5. Творча ініціатива у сюжетно-рольових іграх.
6. Спільна організація діяльності.

Для першого завдання була організована педагогічна ситуація «Придумай новий сюжет». Дітям запропонували стандартний набір ігрових матеріалів: кубики, фігурки тварин і людей, транспорт, будівельний матеріал. Вихователь запропонував: «У нас є гра, але її можна змінювати. Хто хоче придумати новий сюжет або нові правила?» Спостереження оцінювалося за такими показниками: чи пропонує дитина власний варіант сюжету; чи може пояснити свою ідею іншим; чи наполягає на її реалізації; чи здатна аргументувати, чому хоче грати саме так. Діти достатнього рівня активно включилися у гру. Частина з них відразу пропонувала альтернативні сюжети («Давайте побудуємо місто для динозаврів», «Я хочу зробити лікарню і всіх лікувати»). Вони проявляли лідерські якості, залучали інших до своїх задумів, самостійно уточнювали деталі: хто яку роль виконує, що буде відбуватися далі. Діти середнього рівня проявляли ініціативу ситуативно: вони могли запропонувати ідею лише після запитання вихователя або під впливом активніших ровесників. Часто їхні пропозиції були короткими: «Можемо ще будинок зробити». «Давайте машинки поставимо».

Мотивація до пропозицій була нестійкою: деякі діти швидко поступалися ініціативою іншим або відмовлялися від власного задуму, якщо зустрічали заперечення. Діти низького рівня уникали організації гри та переважно діяли за зразком однолітків. Вони чекали, коли хтось інший придумає сюжет, і приєднувалися без активного внеску. Окремі діти відмовлялися пропонувати будь-які зміни навіть після додаткового стимулювання, демонструючи залежність від дорослого та невпевненість.

Друга педагогічна ситуація «Ініціювання діалогу з ровесниками» мала на меті з'ясувати здатність дітей починати комунікацію, підтримувати розмову та формулювати ініціативні висловлювання у взаємодії з іншими дітьми. Педагог організував умови, за яких дитина мала звернутися до ровесника з пропозицією («Запитай друга, як він хоче побудувати вежу», «Попроси допомоги або запропонуй допомогу»). Встановлено, що лише третина дітей (7 осіб) демонстрували активну комунікативну ініціативу, легко вступали у діалог і регулювали спільні дії через мовленнєве спілкування. Майже половина (9 дітей) виявляли середній рівень. Вони могли ініціювати діалог лише у знайомих ситуаціях або після запитання дорослого. Четверо дітей уникали звертань до ровесників, очікували, що комунікацію розпочне інший, або відповідали односкладово, що свідчило про низький рівень розвитку соціально-комунікативної ініціативності.

Третє педагогічне завдання «Висловлення власних ідей під час колективного обговорення» дозволило оцінити здатність дітей аргументувати свої думки, пропонувати варіанти розв'язання проблемних ситуацій та брати участь у груповому прийнятті рішень. Під час бесіди «Що ми будемо робити на майданчику?» педагог спостерігав, чи здатна дитина сформулювати змістовну пропозицію та підтримати її поясненнями. У восьми дітей проявилися стійкі навички висування ідей, логічного їх обґрунтування та відстоювання у загальному обговоренні. Сім дітей пропонували ідеї епізодично, не завжди могли чітко пояснити власну думку або швидко відмовлялися від неї під впливом більш активних однолітків. П'ятеро дітей

не виявили власної ініціативи у колективному обговоренні, обмежуючись повторенням пропозицій інших або мовчазною участю.

Четверта педагогічна ситуація «Планування та реалізація власних дій» мала на меті оцінити уміння дітей визначати послідовність діяльності, формувати власний план дій та здійснювати його без постійного втручання дорослого. У межах педагогічного міні-проєкту «Створи свій будиночок» дітям пропонувалося самостійно обрати задум, визначити матеріали та побудувати конструкцію. Частина дітей продемонстрували здатність планувати свою роботу, пояснювати, що і в якій послідовності вони виконуватимуть, та доводити задум до завершення. Семеро дітей потребували часткового підказування, не завжди могли самостійно визначити етапи роботи. П'ятеро дітей діяли імпульсивно, без плану, часто змінювали задум або відмовлялися від роботи при виникненні труднощів, що вказує на низький рівень сформованості операційно-діяльнісної ініціативності.

П'яте педагогічне завдання «Творча ініціатива у сюжетно-рольових іграх» було спрямоване на оцінювання здатності дітей самостійно визначати ролі, розгортати сюжет, підтримувати ігрову лінію та вводити нові події. Під час гри «Лікарня» або «Подорож у місто» педагог спостерігав за креативністю ігрових дій. Високий рівень творчої ініціативності виявили 6 дітей, які самостійно розгортали сюжет, створювали нові ролі, пропонували ігрові трансформації. 8 дітей брали участь у сюжеті переважно як виконавці, час від часу пропонуючи власні варіанти розвитку подій. 6 дітей залишалися пасивними спостерігачами або займалися паралельною діяльністю, не включаючись у спільний ігровий простір.

Шосте педагогічне завдання «Спільна організація діяльності» мало на меті оцінити здатність дітей домовлятися, розподіляти обов'язки та підтримувати ініціативу однолітків під час колективної роботи. У ході гри «Приготуймо разом свято для ляльок» діти мали організувати спільну діяльність: прикрасити кімнату, підготувати «частування», розмістити гостей тощо. 8 дітей продемонстрували вміння брати на себе організаторські

функції, узгоджувати дії групи та підтримувати пропозиції інших. 9 дітей діяли у співпраці, але потребували чітких вказівок або зразка. 3 дітей не включилися в організацію спільної діяльності, діяли відокремлено або очікували керівництва з боку дорослого.

Після аналізу результатів виконання дітьми всіх завдань, ми дійшли висновку: достатній рівень виховання ініціативності мають 33% дітей, середній рівень – 40%, низький рівень – 27% (див. рис. 8).

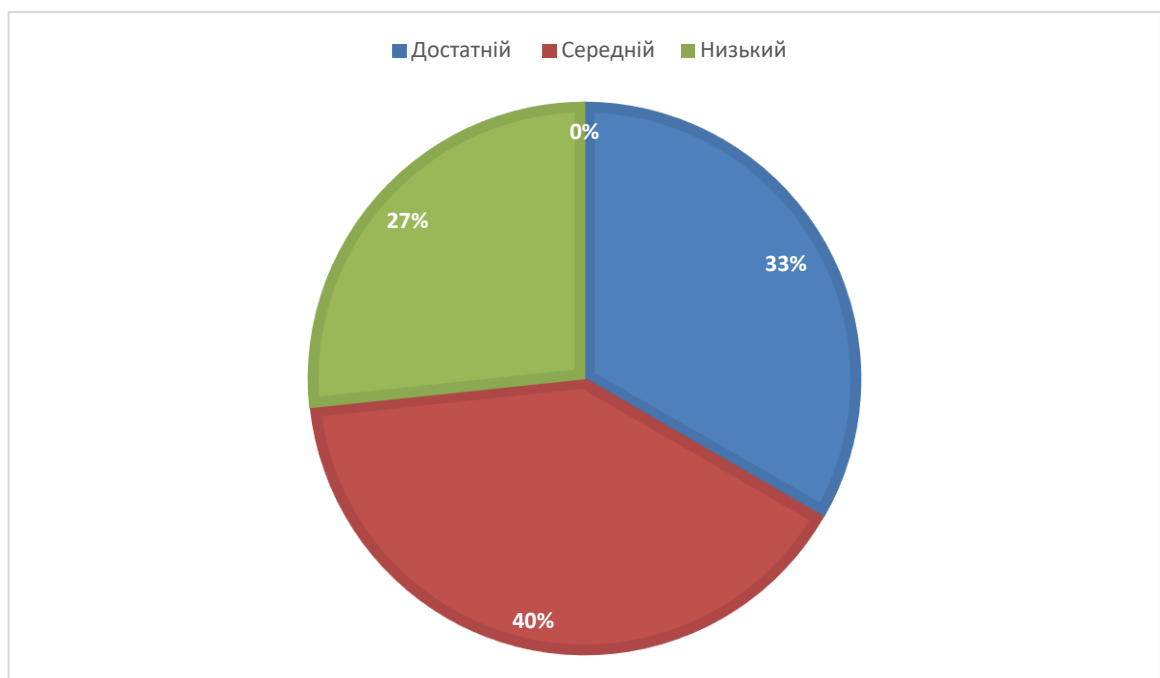

Рис.8. Результати констатувального етапу дослідження

Отже, після проведеного аналізу результатів виконання дітьми всіх запропонованих завдань можна зробити висновок про стан сформованості ініціативності у дітей п'ятого року життя на констатувальному етапі дослідження. Дослідження засвідчило, що достатній рівень розвитку ініціативності проявляється лише у 33 % дітей, які активно пропонують нові ідеї під час ігор, ініціюють діалог з ровесниками, проявляють готовність самостійно планувати та реалізовувати власні дії, а також беруть участь у колективних обговореннях ігрових сюжетів, що свідчить про наявність певної групи дітей, які володіють високою здатністю до самостійної активності та творчої самореалізації у межах сюжетно-рольових ігор.

Середній рівень ініціативності виявлено у 40 % дітей, які проявляють активність не постійно, частково залучаються до ігрових ініціатив, інколи потребують допомоги або підказок вихователя для організації власних дій, а також демонструють обмежену здатність до планування та аргументування власних рішень. Такий рівень свідчить про розвиток базових навичок самостійності та ініціативності, проте потребує систематичного педагогічного впливу для їх подальшого розвитку. Низький рівень ініціативності виявлено у 27 % дітей, які рідко проявляють самостійні пропозиції, не ініціюють діалогу з однолітками, потребують постійної підтримки вихователя під час виконання завдань та майже не беруть участі у колективних обговореннях. Ці показники свідчать про недостатньо сформовані навички самостійності, низьку впевненість у власних можливостях та обмежену здатність до організації та реалізації власних ідей у груповій діяльності. Таким чином, результати констатувального етапу дослідження показують наявність різнорівневої сформованості ініціативності серед дітей п'ятого року життя, що обумовлює необхідність застосування цілеспрямованого методичного забезпечення для стимулювання активності, творчого самовираження та розвитку навичок колективної взаємодії у всіх дітей, зокрема тих, які характеризуються середнім та низьким рівнем проявів ініціативності

III. ТЕХНОЛОГІЧНИЙ БЛОК

Методичне забезпечення виховання ініціативності дітей

5-го року життя засобом сюжетно-рольової гри

Сьогодні проблема виховання ініціативності дітей старшого дошкільного віку набуває особливої актуальності, адже саме ініціативність визначається провідною якістю особистості, що сприяє активному включенню дитини у взаємодію з навколишнім світом, її соціалізації та становленню як суб'єкта діяльності. Відповідно до положень Національної доктрини розвитку освіти у XXI столітті, однією з ключових засад є впровадження особистісно орієнтованої моделі виховання, що передбачає розвиток у дітей здатності самостійно ініціювати діяльність, приймати рішення та відповідати за їх результати, що вимагає створення таких педагогічних умов, які б сприяли розвитку та прояву ініціативності вже у дошкільному віці.

З метою підвищення ефективності виховання ініціативності у дітей 5-го року життя нами було розроблено методичний посібник «Виховання ініціативності дітей 5-го року життя засобом сюжетно-рольової гри» (Додаток А), спрямований на надання педагогам практичних рекомендацій щодо організації освітнього процесу. Посібник «Виховання ініціативності дітей 5-го року життя засобом сюжетно-рольової гри» є сучасним методичним ресурсом, спрямованим на розвиток ініціативності, самостійності та творчої активності дітей п'ятого року життя шляхом застосування сюжетно-рольової гри як провідного виду діяльності дошкільників. Матеріал укладено з урахуванням вікових та психологічних особливостей дітей, принципів діяльнісного, особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів. Посібник містить алгоритми вправ, ситуаційні завдання, індивідуальні маршрути розвитку, а також методичні рекомендації для педагогів і батьків. Уся структура спрямована на формування в дітей

уміння ініціювати дію, приймати рішення, висловлювати власні ідеї та відповідально виконувати обрані ролі.

Головною метою посібника є створення педагогічних умов, за яких сюжетно-рольова гра стає ефективним інструментом розвитку ініціативності дитини, включає її у самостійний вибір ролей, засобів та варіантів дій, підтримує вміння доводити задум до завершення та взаємодіяти з однолітками на партнерських засадах. Матеріали посібника забезпечують комплексний підхід до організації гри, який включає: створення ігрового середовища, добір ролей, моделювання ситуацій, постановку проблемних завдань та педагогічний супровід.

Для реалізації поставленої мети визначено такі **завдання**:

- Розвивати ініціативність і самостійність шляхом залучення дітей до вибору ролей, способів вирішення ігрових ситуацій, формування ідей та творчих намірів у грі.
- Сприяти розвитку соціальної компетентності: уміння домовлятися, розподіляти ролі, ініціювати взаємодію, вирішувати конфлікти та оцінювати власні дії.
- Формувати навички творчої та продуктивної гри, у якій дитина не лише відтворює відомі сюжети, а й самостійно створює нові події та ініціює зміни в ігровому середовищі.
- Підтримувати розвиток мовленнєвої ініціативи: уміння звертатися з пропозиціями, висловлювати думку, аргументувати рішення, вести діалог у межах ролі.
- Розвивати емоційно-вольову сферу дитини, здатність приймати рішення, відповідати за свої дії, доводити почате до кінця.
- Забезпечити педагогів і батьків дієвими інструментами стимулювання дитячої ініціативності у повсякденному житті та грі.

Посібник структуровано за **п'ятьма змістовими розділами**, кожен з яких виконує чітку функцію у формуванні ініціативності дошкільників.

1. Алгоритми підготовки вихователя до супроводу сюжетно-рольової гри. Цей розділ містить добірку спеціально розроблених сюжетно-рольових ігор, спрямованих на активізацію самостійної і творчої діяльності дітей. Кожна гра має чітку педагогічну мету, опис ролей, ігрових ситуацій, варіантів розгортання сюжету та можливостей для прояву ініціативи. Особлива увага приділяється відкритим ігровим структурам, де дитина може самостійно доповнювати сюжет, змінювати ролі, пропонувати нові події. Ігри передбачають розвиток таких умінь, як постановка питання, ініціація партнерства, планування дій, висунення власних рішень.

2. Алгоритми ігрових вправ для стимулювання самостійності та творчості. Розділ містить покрокові алгоритми вправ, що забезпечують розвиток ініціативної поведінки в умовах коротких ігрових ситуацій. Алгоритми описують послідовність педагогічних дій. Кожен алгоритм спрямований на формування конкретних компонентів ініціативності: уміння пропонувати, вибирати, планувати, прогнозувати результат, самостійно завершувати завдання. Вправи розроблено з урахуванням принципів поступового ускладнення, що дозволяє підвищувати рівень самостійності дитини.

3. Ситуаційні завдання для формування ініціативних рішень. Ситуаційні завдання моделюють життєві та ігрові обставини, у яких дитині потрібно прийняти рішення, обрати спосіб дії та самостійно ініціювати розв'язання проблеми. Матеріали спрямовані на розвиток відповідального вибору, уміння запропонувати вихід із ситуації, узгодити дію з іншими учасниками гри, оцінити можливі наслідки. Завдання містять кілька можливих варіантів розвитку подій, що спонукає дітей творчо моделювати ситуацію і пропонувати власні шляхи її вирішення.

4. Рекомендації для вихователів і батьків. У цьому розділі представлено поради, як створювати умови для розвитку ініціативності дитини в освітньому процесі, вдома та в повсякденному житті. Наголошено на ролі дорослого як партнера у грі, а не контролера; підкреслено важливість

надання дитині права вибору, створення ситуацій успіху, підтримки ініціативних дій, позитивного моделювання. Рекомендації містять конкретні прийоми: запитання-відкриття, педагогічні підказки, рефлексивні висловлювання, які допомагають активізувати самостійність дітей.

Отже, посібник «Виховання ініціативності дітей 5-го року життя засобом сюжетно-рольової гри» є комплексним методичним продуктом, який забезпечує цілісну систему розвитку ініціативності дошкільників. Завдяки поєднанню ігор, алгоритмів, ситуаційних задач, індивідуальних маршрутів та рекомендацій для дорослих створюються оптимальні умови для формування ініціативної, активної, творчої та самостійної особистості дитини. Такий підхід сприяє розвитку комунікативних, соціальних, емоційно-вольових і когнітивних умінь дітей, що є необхідною основою їхнього подальшого особистісного та соціального зростання.

IV. КОНТРОЛЬНО-ОЦІННИЙ БЛОК

Перевірка ефективності методичного забезпечення для виховання ініціативності дітей 5-го року життя засобом сюжетно-рольової гри

Проведення формувального експерименту було спрямоване на перевірку результативності розробленого методичного забезпечення виховання ініціативності дітей 5-го року життя засобом сюжетно-рольової гри. Метою стало з'ясування, наскільки впровадження системи ігор, ігрових вправ, ситуаційних завдань, індивідуальних маршрутів розвитку та рекомендацій для педагогів і батьків сприяє зростанню показників ініціативності у дітей старшого дошкільного віку.

Основними завданнями контрольного етапу експерименту були:

1. Визначити динаміку рівнів сформованості ініціативності дітей після застосування розробленого методичного забезпечення.
2. З'ясувати ефективність кожного компонента запропонованої системи (ігри, вправи, ситуаційні завдання тощо).
3. Виявити якісні зміни у поведінці, спілкуванні та творчій активності дітей під впливом використання сюжетно-рольової гри.
4. Підтвердити педагогічну доцільність і практичну цінність створеного посібника.

Формувальний етап дослідження відбувався після аналізу результатів констатувального етапу, який показав, що лише 33% дітей мали достатній рівень ініціативності, 40% – середній, а 27% – низький. Такі результати засвідчили необхідність розроблення та впровадження спеціального методичного забезпечення, здатного підвищити рівень проявів ініціативності у дітей п'ятого року життя.

У межах формувального експерименту було апробовано створений методичний посібник «Виховання ініціативності дітей 5-го року життя засобом сюжетно-рольової гри», який охоплює такі розділи:

1. Комплекс ігор для розвитку ініціативності.
2. Алгоритми ігрових вправ для стимулювання самостійності та творчості.
3. Ситуаційні завдання для розвитку ініціативних рішень.
4. Індивідуальні маршрути розвитку ініціативності.
5. Рекомендації для вихователів і батьків.

Під час апробації посібника вихователі використовували запропоновані матеріали впродовж двох місяців у системі щоденних ігрових занять. Головна увага приділялася створенню умов для самостійного прояву дітьми ініціативи, реалізації творчих задумів у грі, організації колективних дій, обміну ідеями між однолітками. Застосування сюжетно-рольових ігор передбачало варіативність ролей, свободу вибору ігрових дій, використання предметів-замінників, зміну сюжетних ліній відповідно до інтересів дітей. Крім того, вихователі отримали методичні рекомендації щодо розвитку ініціативності в повсякденному житті групи: стимулювання дитячих пропозицій, схвалення самостійних рішень, делегування організаційних функцій тощо. Робота з батьками полягала у проведенні консультацій, на яких обговорювалися прийоми підтримки дитячої ініціативи вдома, створення розвивального середовища та позитивного емоційного клімату.

Для перевірки ефективності впроваджених методичних матеріалів було використано комплекс діагностичних завдань, ідентичний тому, що застосовувався на констатувальному етапі дослідження, що забезпечило об'єктивність порівняння отриманих результатів.

Оцінювання здійснювалося за трирівневою шкалою (достатній, середній, низький рівні) на основі систематичного спостереження, аналізу ігрових ситуацій, бесід та експертних оцінок педагогів. Особлива увага приділялася як кількісним змінам у прояві ініціативності, так і якісним характеристикам поведінки дітей упевненості у спілкуванні, здатності пропонувати нові ідеї, умінню доводити власний задум до кінця.

Після завершення апробації посібника було проведено контрольне обстеження дітей, результати якого засвідчили суттєве зростання рівнів сформованості ініціативності. Порівняльний аналіз показав, що: достатній рівень ініціативності після експерименту продемонстрували 46% дітей (на констатувальному етапі – 33 %); середній рівень – 42 % (на констатувальному етапі – 40 %); низький рівень знизився до 12 %. Такі результати свідчать про позитивну динаміку розвитку ініціативності під впливом цілеспрямованого педагогічного впливу засобом сюжетно-рольової гри. (Рис. 9)

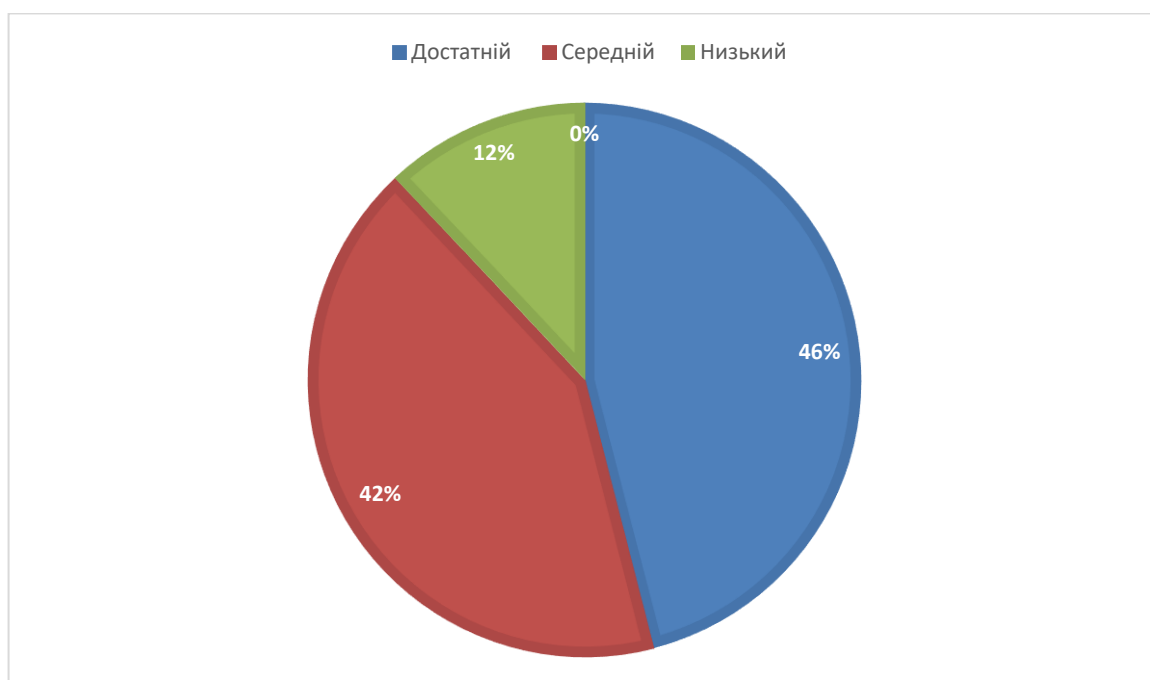

Рис.9. Результати контрольного етапу дослідження

Отримані результати експерименту підтвердили положення про те, що сюжетно-рольова гра виступає провідним засобом розвитку ініціативності у старших дошкільників. Саме у грі створюються умови для вільного вибору, планування дій, прояву індивідуальних задумів і творчої самореалізації.

Застосування методичного забезпечення дало змогу підвищити не лише рівень прояву ініціативи, а й сформувати у дітей внутрішню мотивацію до діяльності. Дошкільники почали усвідомлювати власну роль у спільній справі, проявляти готовність допомагати іншим, брати на себе організаторські функції. Вихователі відзначали, що діти стали більш

відкритими, комунікабельними, здатними до співпраці, а атмосфера групових ігор стала емоційно-насиченішою та дружньою. Важливим результатом апробації посібника стало підвищення педагогічної компетентності вихователів. Робота з методичними матеріалами сприяла усвідомленню ними значення гри як засобу розвитку ініціативності, удосконаленню навичок спостереження за проявами самостійності дітей, застосуванню індивідуального підходу та створенню сприятливого емоційного середовища. Результати перевірки ефективності розробленого методичного забезпечення засвідчили його практичну результативність і педагогічну доцільність. Впровадження системи сюжетно-рольових ігор, ігрових вправ, ситуаційних завдань і індивідуальних маршрутів розвитку сприяло зростанню рівня ініціативності дітей п'ятого року життя. Відбулося суттєве підвищення частки дітей із високим рівнем розвитку ініціативності (на 13 %) та зменшення кількості дітей із низьким рівнем (на 15 %). Якісні спостереження засвідчили розвиток таких особистісних рис, як самостійність, упевненість у власних силах, комунікабельність, здатність до прийняття рішень, творчість і лідерство. Ефективність методичного забезпечення зумовлена комплексністю його структури, практичною спрямованістю і поєднанням педагогічних впливів з боку вихователів і батьків.

Отже, систематичне використання сюжетно-рольової гри у поєднанні з науково обґрунтованими методичними засобами забезпечує успішне розвитку ініціативності як важливої особистісної якості дитини дошкільного віку. Розроблений посібник може бути рекомендований для впровадження у практику роботи закладів дошкільної освіти, а також використання у процесі підготовки майбутніх вихователів.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження підтвердило, що виховання ініціативності дітей п'ятого року життя є складним, багаторівневим педагогічним процесом, що потребує цілеспрямованого застосування спеціально розроблених методичних засобів. Теоретичний аналіз літературних джерел дозволив окреслити основні підходи до розвитку ініціативності у старших дошкільників, зокрема виділено значення сюжетно-рольової гри як провідного засобу розвитку самостійності, творчості, комунікативних навичок та відповідальності у дітей. Діагностичний блок засвідчив, що на констатувальному етапі дослідження рівень сформованості ініціативності у дітей був неоднорідним: лише третина вихованців демонструвала достатній рівень проявів активності та самостійності, значна частина – середній, а понад чверть дітей характеризувалися низьким рівнем розвитку цієї якості, що обумовлювало необхідність системного педагогічного втручання.

Розроблений технологічний блок, представлений методичним посібником «Виховання ініціативності дітей 5-го року життя засобом сюжетно-рольової гри», включав комплекс ігор, ігрові вправи, ситуаційні завдання, індивідуальні маршрути розвитку та рекомендації для вихователів і батьків, що забезпечило цілісність педагогічного впливу та враховувало вікові та індивідуальні особливості дітей. Апробація посібника у практичній діяльності дошкільного закладу показала, що систематичне використання сюжетно-рольових ігор сприяє активізації самостійності дітей, розвитку їх творчої уяви, здатності до планування і реалізації власних дій, а також розвитку навичок ефективної колективної взаємодії.

Результати контрольного етапу експерименту засвідчили позитивну динаміку: частка дітей із високим рівнем ініціативності зросла на 13 %, середній рівень зберігся на стабільному рівні, а кількість дітей із низьким рівнем зменшилася майже удвічі. Ці зміни свідчать про ефективність інтегрованого педагогічного підходу та практичну цінність розробленого

методичного забезпечення. Підвищення рівня ініціативності спостерігалось у всіх досліджуваних аспектах: самостійне висловлення пропозицій, ініціювання діалогу з ровесниками, творче моделювання сюжетів і ролей, планування дій та їх реалізація, а також колективна організація діяльності.

Отже, систематичне використання сюжетно-рольових ігор у поєднанні з цілісною методичною системою дозволяє ефективно формувати ініціативність у дітей п'ятого року життя, розвивати їхню самостійність, творчість, комунікативні та організаторські здібності. Методичне забезпечення має практичну значущість для роботи вихователів у закладах дошкільної освіти, а також може бути рекомендоване для використання у педагогічній підготовці фахівців, що здійснюють роботу з дошкільниками. Проведене дослідження підтвердило, що інтеграція теоретичних знань, діагностичних методик та технологій активної сюжетно-рольової діяльності створює оптимальні умови для розвитку ключових особистісних якостей, які визначають успішну соціальну адаптацію та активну життєву позицію дітей на етапі дошкільного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агіляр Туклер, В. В. Ініціативність як психолого-педагогічна характеристика особистості. *Scienceand Education a New Dimension. Pedagogyand Psychology*, V (52), Issue 113. С. 7-11.
2. Беленька, Г., Гавриш, Н., Васильєва, С., Маршицька, В., Нечай, С., Орлова, Г., Шкляр, Н. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ: методичний посібник. Харків: Мадрид, 2015. 87 с.
3. Богуш, А. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років: монографія. Київ: Слово, 2010. 343 с.
4. Державний стандарт дошкільної освіти. Нова редакція. 2021. URL: <https://ezavdnz.mcfr.ua/book?bid=37876> (дата звернення: 12.11.2025).
5. Дитина: освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проєкту В. О. Огнев'юк. Київ: Міністерство освіти і науки України, Київський університет імені Б. Грінченка, 2021. 304 с.
6. Єжова О. О. Ціннісне ставлення до здоров'я як психолого-педагогічна проблема. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2010. №3(5). С. 45 – 55.
7. Зимівець Н. В. Соціально-педагогічні технології формування відповідального ставлення до здоров'я в учнівської молоді : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2008. 23 с.
8. Казачінер О. С., Гордієнко І. В. Формування здоров'язбережувальної компетентності дошкільників і молодших школярів з особливими освітніми потребами засобами казкотерапії. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 70, Т. 2. С. 59 – 63.
9. Коваленко Є. І. Відповідальне ставлення до здоров'я як педагогічна проблема. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 7. С. 19 – 24.

10. Кондратець, І. Дитячі ігри очима дорослих, або навчаємо педагогів бути активними учасниками дитячої гри. *Вихователь-методист дошкільного закладу*, № 2, 2017. С. 12–21.

11. Кошель А. П. Використання здоров'язбережувальних технологій у дошкільному закладі. *Вісник Чернігівського національного університету*. 2016. № 135. С. 41 – 45.

12. Крутий, К. Едьютейнмент: навчання як розвага. *Дошкільне виховання*, № 7, 2017. С. 2–6.

13. Кудикіна, Н. Психологія та педагогіка гри: монографія. 2006. С. 32–39.

14. Кузьменко Т.М. Арт-терапевтичні технології у роботі із дітьми /за заг. ред. Н. І. Коцур. Переяслав-Хмельницький: Домбровська Я. М., 2018. С. 287 – 319.

15. Кузьменко, В. Розвиток ініціативності дитини 3-7 років: монографія. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. 112 с.

16. Лісневська Н. В. Способи формування ініціативності у дітей. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. 2020. №4. С. 211-217.

17. Лісневська Н. В. Педагогічні умови створення освітнього середовища в дошкільному навчальному закладі : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Київ, 2016. 24 с.

18. Лохвицька Л. В. Моральне виховання та моральне здоров'я дошкільників: взаємозалежність і взаємообумовленість. *Психологічні перспективи*. 2012. № 20. С. 135 – 144.

19. Матвієнко С. І., Заплішний І. І. Українські народні рухливі ігри у дошкільному навчальному закладі : посібник. 3-тє вид., перероб., доповн. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 152 с.

20. Методичні рекомендації до Державного стандарту дошкільної освіти. – Київ: Міністерство освіти і науки України, 2021. 45 с.

21. Нікітіна І. І. Ранкові зустрічі з дошкільниками 5-6 років життя. Вихователю ЗДО / авт.-упоряд. І. І. Нікітіна. – Харків : «Основа», 2021. 157 с.
22. Огнев'юк, В. О., Кузьменко, О. М. (уклад.). Філософія освіти: хрестоматія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, 2014. 394 с.
23. Педагогічний словник / авт.-упоряд. М. Д. Ярмаченко. Київ: Педагогічна думка, 2001. 456 с.
24. Піроженко, Т. О., Карасьова, К. В., Соловійова, Л. І. Ціннісні орієнтації дитини: тенденції розвитку. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. Т. 10: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. Вип. 25. Київ: Інформаційно-аналітичне агентство, 2013. С. 356–369.
25. Піроженко, Т. Особистість дошкільника: перспективи розвитку: навчально-методичне видання. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 312 с.
26. Поніманська, Т. Виховання ініціативності у дітей дошкільного віку. Київ: Слово, 2022. С. 25–36.
27. Прокопова Л. І., Гученко А. Б., Одинцова С. В. Українські народні рухливі ігри як засіб виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: посібник. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2010. 48 с.
28. Рейпольська О. Д. Особливості розвитку особистості дитини дошкільного віку в процесі соціалізації. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2018. № 22. С. 240 – 251.
29. Рогальська, І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід: монографія. Київ: Міленіум, 2008. 164 с.
30. Тлумачний словник української мови. URL: <https://slovnyk.ua> (дата звернення: 12.11.2025).